

הרב אריה ליבוביץ
מנהל כולל סמיכה בישיבה אוניברסיטה; רב בית הכנסת צפון וודמיר, ניו יורק
למה נמנעו גדולים רבים מללבוש תכלת?

הקדמה

הנה ידוע שבשנים האחרונות יש שטענו שמצאו את החילזון האמיתי [ושמו מורקס - murex], וטוענים שגם נתברר להם איך להפיק את התכלת ממנו. ואכן יש הרבה ראיות שבאמת זהו החילזון והתכלת האמיתי. אך אף על פי כן רוב הציבור אינו נוהג בזה, ואחת מן הטענות החזקות ביותר לאי הטלת ציצית עם תכלת זה, היא שכלל ישראל צריכים לצעוד אחרי עיני העדה, חכמי הדור. ואף אם יגידו על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין (דהיינו על דבר שנראה כימין שהוא שמאל, או דבר הנראה כשמאל שהוא ימין), צריך לסמוך על שיקול דעתם. כי רק גדולי ישראל מבינים כראוי את המסורה ואת רצון ה', מכח ידיעת כל התורה כולה והעמל בעסק בה. ומאחר שגדולי ישראל לא לבשו תכלת זה, גם המון העם ראוי שינהגו כמותם.

והנה ראשית ראוי להדגיש שאין זה דבר מוסכם ומוחלט שגדולי ישראל אינם לובשים את התכלת החדש, שהלא כמה גדולי ישראל נהגו להטיל את התכלת הזה בציציותיהם, וביניהם הג"ר ישראל בעלסקי זצ"ל, ויבלחט"א מו"ר הג"ר צבי שכטר שליט"א והגאון ר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, ועוד הרבה. כמו כן יש מגדולי ישראל שמטילים בציצותיהם את התכלת החדש, אבל אין מפרסמים הדבר מטעמים שונים.

עם כל זה, אכן רוב מניין ובניין של גדולי ישראל בזמננו אינם משתמשים בתכלת כלל. וצריך לברר דעתם בזה. ואף שאמנם אין מקום כאן להביא את כל הראיות מרחבי הש"ס והפוסקים, לא את הראיות שהביאו המצדדים שזהו החילזון האמיתי וגם לא את הראיות שהביאו המתנגדים לו, כי כבר נשפך על עניין זה דיו רב ולא באנו לברר עם מי הצדק, אך בכל זאת נבאר במאמר שלפנינו את מיני ההתנגדות ללבישת התכלת באופן כללי (לאו דווקא ה'מורקס'), ונברר מהו המקור והיסוד של כל שיטה.

שיטת הסוברים שאין הראיות מוכרחות

ישנה סיעה מגדולי ישראל שנמנעו בהטלת התכלת החדש, מפני שסבורים הם שהמורקס אינו החילזון האמיתי, ולכן לדעתם אין שום תועלת בזה, ואף שאין מה להפסיד בהטלת התכלת, אין זו סיבה להשתמש בה, ובשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א שמעתי שאמרו "גם אין מה להפסיד בלבישת משקפיים בלי הזכוכית ואעפ"כ בני דעת אין עושים כן".

כמו שכבר כתבנו, אין כאן המקום להביא כל ההוכחות שבאמת המורקס הוא חילזון התכלת האמיתי¹ ולעומתן את הקושיות על כך שהמורקס הוא החילזון התכלת,² לפי שכבר הרחיבו מחברי זמננו בדחיית כל הראיות לכאן ולכאן, ואכן רוב המקורות מדברי חז"ל אפשר להבינם כך או כך. לענ"ד נראה שבאופן כללי קבלת הראיות או דחייתן, כמו גם עצם ההידרשות להכרעה בנושא, תלויים בהשקפת עולמו של הפוסק (לכל הפחות במקצת), וכדלהלן.

אין לסמוך על חכמי המדע בנוגע להלכה

ככלות הכל עיקר הידיעה שהמורקס הוא החילזון מיוסד על מדע וטבע, כלומר – כימאים גילו שהוא ממש דומה לקלא אילן מבחינה כימית, וארכיאולוגים מצאו הרבה נרתיקי מורקס ממש באותם מקומות שבהם היו עושים את התכלת בימי קדם. כמו כן הוכח שצבעו קיים לעד, ועל פי הארכיאולוגיה ידוע שלא היה בזמנם שום צבע כחול אחר חוץ מקלא אילן ומורקס. כמו כן ידוע על פי חכמי הלשון (וכן מבואר בראשונים) שחילזון אינו דג אלא איזה שבלול כמו המורקס.

¹ ראה גמרא שבת (כו ע"א) שחילזון מצוי מחיפה ועד צידון וזהו מקום הימצאות המורקס. כמו כן מבואר בגמרא (שם עה ע"א) שצריך החילזון להישאר בחיים כל זמן שמוציאין ממנו את הצבע, ומוכח מפסיקתא דרב כהנא (יא, כא) שהיה לחילזון נרתיק כמו שמצוי אצל המורקס, ועוד שהגמרא (שם) מדברת על פציעת החילזון, ומשמע שצריך לפצוע הנרתיק כמו שעושים עם המורקס. וראה עוד בגמרא מגילה (ו ע"א) שהחילזון הוא ספוני טמוני חול, ומשמע שהוא חופר בחול כמו המורקס ואינו רק דג בעלמא.

² ראה גמרא שבת (עד ע"ב) שצדים אותו ברשת, ואין עושים כן במורקס. וראה בגמרא (שם עה ע"א) שהצד חילזון חייב משום צידה ולכאורה המורקס נצוד ועומד. ועיין סנהדרין (צא ע"א) שהחילזון עולה בהר, ועיין מנחות (מד ע"ב) שברייתו דומה לדג.

וכן על פי ההיסטוריה אבדן התכלת והפסקת השימוש במורקס חלו באותה תקופה תופעה שמלמדת לכאורה על הקשר בין התכלת למורקס. ואף שאמנם אצל חכמי המדע הדבר פשוט וברור שהמורקס הוא החילזון שהשתמשו בו בזמן חז"ל, מכל מקום אין זה מוסכם על דעת חכמי ישראל שבזמננו. ונראה שהמצדדים נגד המורקס סוברים שלכל הפחות בכל הנוגע להחלטה האם ואיך לקיים מצוה דאורייתא, אי אפשר לקבוע שהמציאות הייתה כך או אחרת על פי חכמי הטבע. מאידך יש הסוברים שאפשר להסתמך על מדע כדי לקבוע את המציאות, וההלכה נקבעת לפי המציאות המובנת בכלים ובידע שיש באותו דור גם אם הידע הושג באמצעות מדע חדש, וידוע שהגר"א היה סומך על בדיקה דרישה וחקירה כדי לברר שאורז הוא באמת רייז"א ולא מין אחר. ואם כן אפשר שגם בנדון התכלת אפשר לסמוך על חכמי הטבע לקבוע את המציאות שהמורקס הינו החילזון האמיתי.

וראה בקובץ תשובות (ח"א סי' ב) שכתב:

מלפני יותר ממאה שנה סבר אחד מגדולי האדמו"רים שהוא מצא את החילזון והכריזו קבל עם ועדה שאין לו ספק בדבר, והרעיש עולמות למה מתעלמים מקיום מ"ע מה"ת. אך גדולי ישראל בדורו לא הסכימו עמו, והנה כעבור ימים שונים באו חוקרים ובטלו את דבריו מכל וכל, אלא הצביעו הם על משהוא אחר שהוא החילזון. שוב אחרי תקופה יותר מאוחרת קמו אנשי מדע וטענו שכל מה שחזו עד כה שוא ותפל הוא, ורק הם היודעים ומכירים את החילזון האמיתי, ואנחנו לא נדע אם לא כעבור שנים יבואו אחרים ויבטלו גם דבריהם.

נמצא שעיקר הטעם שהגרי"ש אלישיב זצ"ל לא קיבל את התכלת החדש הוא משום שלא האמין שהראיות שמביאים על פי חכמי הטבע לא ישתנו לעולם, שהרי אין דבריהם כדברי תורה הקיימים לעולמי עולמים בלי שינוי כלל, ובהיסטוריה הוכח שבכל דור ודור הם הופכים דבריהם לגמרי מן הקצה אל הקצה, ולפיכך אין לסמוך עליהם להלכה כלל וכלל.

ואף אם נאמר שבדרך כלל אפשר לקבוע את המציאות על פי חכמי הטבע שבאותו דור, מכל מקום ברור שזה דווקא כאשר גם למדע התברר בכירור גמור

על פי מדע מדויק של חכמת הטבע, אולם בנדון התכלת חלק נכבד ביותר מהראיות מבוסס על ארכיאולוגיה, כאשר בחכמה זו מסקנות החוקרים מבוססות תמיד על השערות ולא על מדע מדויק ומוכרח, וממילא בוודאי שאי אפשר לקבוע את ההלכה על פי זה. דעה זו הביא הגאון ר' אשר וייס שליט"א בלשונו הזהב בשו"ת מנחת אשר (ח"ב סי' ג):

יודע אני שדרך חשיבה זו אכן מקובלת בתחומי מדע שונים, ובעיקר בארכיאולוגיה, שהרי בתחום זה אין אנו דנים במדע מדויק אלא בהשערות בלבד. וכאשר מוצאים ממצאים עתיקים מנסים לשער עפ"י ההגיון, הדמיון וההשערה מה שימשו ממצאים אלה. ההשערה הסבירה ביותר והמתיישבת ביותר על הלב היא המסקנה המדעית המתקבלת. אך לא כך מחשבת ההלכה, אין זו דרכה ולא זו שפתה. ההשערה אינה ראייה כלל ועיקר. וכנגד כל השערה לעולם אפשר להעלות השערות אחרות וכו' אין להשערות אלה כל משמעות במחשבת ההלכה ובדרכה של תורה.

אין לנו כח להכניס ראשנו במחלוקת בין הראשונים

טעם נוסף להימנעות כמה מגדולי ישראל מלהטיל תכלת המורקס על בגדיהם הוא שיש מחלוקות רבות בין הראשונים בענייני תכלת. כגון:

- א. נחלקו הראשונים – הרמב"ם, הראב"ד, רש"י ותוספות – כמה חוטי תכלת וכמה חוטי לבן יש להטיל על הבגד.
- ב. נחלקו הראשונים בצבע המדויק של התכלת, דעת הרמב"ם (הלכות ציצית ב, ב) שדם החילזון שחור כדיו,³ ואילו דעת רש"י בפרשת תרומה (כה, ד) שהוא בצבע ירוק, ושניהם חולקים על רוב הראשונים שהבינו מפשטות הגמרא שהוא צבע כחול כצבע הים והרקיע.⁴

³ ולכאורה אין זו הוכחה כלל שהרי הרמב"ם מדבר על צבע דם החילזון, ולא על צבע התכלת לאחר שנתערב במים ונקלט בצמר, שמפורש בדבריו במקומות אחרים שהוא כצבע הרקיע.

⁴ וראה בערוך (ח"א דף קלא ע"ב ערך חילזון) שהביא מדרש בשלח שחילזון הוא בריה שיש לו נרתק על גבו וצובעין מדמו פורפור בלויא, עיין שם. והאדמו"ר מראדין הוכיח שלא כתב הערוך "פורפור בלוי" אלא הוא הוספת המדפיס.

ג. נחלקו הראשונים אם החילזון שממנו מופק התכלת בא ממין "המותר בפיק" או ממין שאינו כשר לאכילה. דעת רבינו בחיי בפרשת תרומה (כה, ה) שלכל מצוה וצורך גבוה צריך להשתמש דווקא בדבר כשר לאכילה, וכפשוטו הגמרא בשבת (כח ע"א): "תנינא לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד", ולכאורה עניין זה כולל גם את צבע התכלת שתכליתו מלאכת שמים.⁵ אמנם עיין נודע ביהודה (תניינא או"ח סי' ג) שמשמע ש"מלאכת שמים" שאמרו אינו כולל את צביעת התכלת: "אך לכאורה יש להוכיח להיפוך שאפילו בדבר שהיא המצוה בחזותא לא שייך בו מן המותר בפיק, דהא תכלת היה במשכן ובמקדש בפרוכת ובבגדי כהונה, והרי תכלת הוא הצבע מדם חילזון שהוא תולעת כמו שפירש רש"י בפרק חלק, ותולעת אינו מן המותר לישראל ואפילו הכי צבעו בו, אלמא דאם גוף הדבר שהוא הצמר הוא מן דבר טהור אין קפידא בצבע שנצבע בו הואיל והוא רק לחזותא, הרי מוכח דצביעה אין בו ממש".

ד. בקובץ תשובות (ח"א סי' ב) הביא שבמלאכת הצביעה נחלקו רש"י והרמב"ם, שלדעת רש"י לא היו רשאים לערב סממנים אחרים כי אם דם החילזון לבד, ולדעת הרמב"ם נותנים סממנים ביורה יחד עם דם החילזון. מחמת מחלוקות רבות אלו, יש מן הגדולים שנמנעו מלהטיל תכלת בבגדים, ולדעתם אין בכוחנו להכריע במחלוקות שבין גדולי הראשונים. וראה בדברי הגאון ר' יהושע מקוטנא בספרו ישועות מלכו (סי' א-ג) שכתב "מי יכריע בזמן הזה" בין רש"י והרמב"ם. ולכאורה טענה זו צריכה עיון, שהרי כך היא דרכה של תורה שנחלקו הראשונים בהרבה דברים, ועלינו לברר ההלכה איך לעשות. ועיין בשו"ת אגרות משה (יורה דעה ח"א סי' קא) שכתב:

ואף אם הכרעתו לפעמים נגד איזה גאונים מרבותינו האחרונים מה בכך, הא ודאי שרשאין אף אנו לחלוק על האחרונים, וגם לפעמים על איזה

⁵ אף שרבינו בחיי שם מדבר על עורות תחשים, וייתכן שגם לשיטתו יש חילוק בין עורות תחשים שיועדו למשכן שנחשבים "מלאכת שמים" לבין תכלת שאמנם זה עבודת ה' אבל אינה כלולה בהגדרה "מלאכת שמים".

ראשונים כשיש ראיות נכונות, והעיקר גם בטעמים נכונים. ועל כיוצא בזה אמרו אין לדיין אלא מה שעניו רואות כמפורש בבבא בתרא דף קל"א עיין שם ברשב"ם, כיון שאינו נגד הפוסקים המפורסמים בעלי השו"ע שנתקבלו בכל מדינותינו, ועל כיוצא בזה נאמר מקום הניחו להתגדר בו, וכרוב תשובות האחרונים שמכריעין בחדושים כמה דינים למעשה. הרי שהתיר לפעמים לחלוק על דברי הראשונים, וכל שכן להכריע ביניהם. ובפרט כאן שהראשונים לא היו יודעים בבירור מהו החילזון ופירשו לפי השערתם, ואם יש לנו ראיות על החילזון – דבר זה עצמו יכריע הרבה מחלוקת.

שיטת הסוברים שאין להטיל תכלת בזמן הזה בכל עניין

ישנה סיעה נוספת של גדולי ישראל הסוברים שאין ללבוש תכלת אפילו אם מוכרח בראיות מוצקות שהמורקס הוא החילזון והתכלת האמיתי. וזו מחמת שני טעמים: א. אנו צריכים מסורת על תכלת, והיות שאין לנו מסורת לא יועילו ראיות אפילו אם הן מוכרחות. ב. נגזר על מצות התכלת שתיעקר עד ימות המשיח.

להלן נרחיב קצת היריעה בטעמים אלו.

מסורת

ראש וראשון בסיעה זו הוא בעל בית הלוי. ומקובל במשפחת סולובייצ'יק, שבזמן שהרבי מראדזין גילה את התכלת ופרסם כל ראיותיו, אמר הבית הלוי שאין ללבוש תכלת זה מאחר שאין לנו מסורה על הדבר. אולם יש נוסחאות שונות מה הייתה בדיוק טענתו של הבית הלוי. בשיעורים לזכר אבא מארי ז"ל (מאמר שני סוגי מסורת עמ' רמט) כתב הגרי"ד סאלאווייצ'יק (נינו של הבית הלוי):

רב יוסף דוב טען כנגד ואמר שאין ראיות וסברות יכולות להוכיח שום דבר במילי דשייכי למסורת של שאל אביך ויגדך. שם אין הסברא מכריעה כי אם המסורה עצמה. כך ראו אבות וכך היו נוהגים וכך צריכים לנהוג.

אמנם, בספר עין התכלת (דף קצא, בהקדמה), הביא הרבי מראדזין את טענת הבית הלוי בסגנון אחר לגמרי, וכתב שם:

אכן אם נאמר כי הדג היה במציאות וגם הוצאת צבעו היה ידוע בכל זמן מהזמנים שעברו עלינו מאת שפסקה התכלת מישראל, ועם כל זה לא לבשוהו אבותינו ואבות אבותינו, הרי הוא כאילו יש לנו בקבלה ומסורה מאבותינו כי זה הדג וצבעו איננו החילזון והתכלת, אף שהוא בכל הסימנים שסימנו בו חז"ל, כי אפילו נרבה כחול ראיות, לא יועילו נגד הקבלה והמסורה, ורק אחרי אשר יברר לנו כי דג זה או מלאכת צבעו נפסק ונשכח מציאותו או ידיעתו בשום זמן מהזמנים ונפסקה בזה הקבלה אז יהיה לנו דברי ההלכה לראיה.

כלומר, לדעת הרבי מראדזין, הבית הלוי לא סבר שצריך מסורת על התכלת, אלא שאם אין שום טעם ידוע מדוע לא לבשוהו בכל שנים אלו, על אף שהחילזון היה קיים וצורת הפקת צבעו הייתה גם היא ידועה, אם כן מכך שלבישת התכלת פסקה אדרבה יש לנו מסורת שאין זה החילזון האמיתי. וכיוון שהדג ש"מצא" הרבי מראדזין היה תמיד בנמצא, וגם היה ידוע איך להפיק את הצבע מתוכו, ואף על פי כן לא השתמשו בו לתכלת, נמצא שיש מסורה שאין זה החילזון וממילא שאין ללובשו.

ונפקא מינה גדולה יש בין שתי הנוסחאות הנזכרות, משום שצורת הפקת התכלת מהחילזון "החדש", המורקס, לא הייתה ידועה כל השנים, וממילא לפי ביאור הרבי מראדזין בשיטת הבית הלוי אין כאן מסורת שלא ללובשו. ומעין זה כבר העיר הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שם) שכתב: "ואנא לא ידענא מה עם ההמצאה אשר המציאו חוקרי זמנינו אם גם עליה חל הטענה הנ"ל", עיי"ש.

ולעצם הטענה שצריך מסורת לעניין זה, יש לציין שמשמע מתשובות המהרי"ל (החדשות, סי' ה) שאין שום צורך במסורת למצות תכלת, שהרי כתב שאין לובשים בגד פשתן אף שאין לנו תכלת וכל החוטים יכולים להיות מפשתן, משום ששמא יחזרו ללבוש תכלת בקרוב, ומבואר מדבריו שיש אפשרות לחזרת התכלת אף בלי מסורת.

התכלת נגנו עד ימות המשיח

יש סוברים שנגזר מן שמיא שלא נוכל לקיים מצות תכלת עד ימות המשיח, והביאו ראיה לזה ממה שאמרו במדרש (במדבר רבה [וילנא], פרשת שלח, יז): "ועכשיו אין לנו אלא לבן שהתכלת נגנו", וביארו שמשמעות הלשון "נגנו" היא שהקב"ה גנו את התכלת ואין רצונו שתתגלה. וכן אמרו בספרי (שנר, ד"ה דבר אחר) שהחלזון "נגנו לצדיקים לעתיד לבא". גם האריז"ל (שער הכוונות, ענין ציצית, דרוש ד דף ו ע"א) כתב שדין תכלת נהג בזמן שבית המקדש היה קיים, ובזמן הזה אין לנו כח שייעשו על ידינו התיקונים שנעשו בזמן המקדש בלבישת התכלת. ובשו"ע (או"ח סי' ט סע' ב) נפסק: "ציצית של פשתים או של צמר רחלים פוטרים בכל מיני בגדים, חוץ משל פשתים לצמר או של צמר לפשתים בזמן הזה דליכא תכלת מפני שהם כלאים", וכתב עלזה הגר"א בביאורו (שם): "ענין מד"ר פ' שלח ועכשיו אין לנו אלא לבן כו'". כלומר הגר"א סבר שמאמר חז"ל זה שהתכלת נגנו מתבטא הלכה למעשה. וראה בישועות מלכו (שם) שלדעתו כבר הוחזק אצל ישראל זה יותר מאלף שנה שנגנו התכלת, ופשוט לשון הספרי בפרשת ברכה, ומדרשו של האריז"ל מסכים לזה שאין תכלת אלא בזמן בית המקדש.⁶

⁶ בתשובות והנהגות (ח"א סי' כו) העיר הגר"מ שטרנבוך, שלא מסתבר שדווקא בדור זה שאין הסתר כמוהו תתגלה התכלת. ולא הבנתי דבריו, דמה עניין חשכת הגלות למציאתו של החילזון. וכתב לי ידידי הר' יחזקאל סגל שליט"א לבאר כוונתו כי היות שעיקר ענין התכלת הוא מה שדומה לרקיע וכו', כלומר שעל ידי זה יזיכרו בהתגלות כבוד ה', לכן בזמן האמוראים שזכו לגילו כבודו בגילוי גדול היה אז עדיין נמשך מצוות התכלת, אבל משגילוי כבודו נמצא בהסתר תוך הסתר הפסדנו גם את התכלת שעניינה לבטא את גילוי כבודו על ידי שמרמזת לרקיע וכו', ומאחר שנגנו התכלת מחמת חשכת הגלות אין מן הסברא שיתגלה דווקא כשמחשיך יותר. כך הוא תו"ד. אולם עדיין יש להעיר, דאדרבה ככל שמתקרבים לגאולה כן יש התנוצצות מהגאולה העתידה, וייתכן שאדרבה זהו הזמן הראוי, וכידוע שהאור מפציע מתוך החשכה הגדולה יותר. והעיר הר' ישראל ברקין שליט"א שגם היה יכול לטעון שלא מסתבר שבדור שפל כזה נזכה לאור התורה כל כך עד כדי שיתרבו ספסלי בית המדרש בכפלי כפליים מכמו שהיה בדורות הקודמים, וגם שיזכו להדפיס כמה וכמה ספרי ראשונים מכת"י וכו', אלא ראינו שכן זכינו לדברים אלו, והוא הדין שזכינו לגילוי החילזון והתכלת.

אולם טענה זו צריכה עיון רב, שהרי על פי הידוע התכלת היתה מצויה בזמן האמוראים ואף בזמן רבנן סבוראי,⁷ כלומר יותר מחמש מאות שנה לאחר חורבן הבית. וגם הרי"ף והרא"ש, שבדרך כלל אינם עוסקים בהלכתא למשיחא, פסקו שניהם כל הלכות תכלת, ומשמע שהבינו שאין ענייני תכלת נוגעים דווקא לימות המשיח, אלא כל זמן שיהיה מצוי חייבים להטילו בבגד גם קודם ביאת המשיח. ואין להוכיח מלשון "נגנז", שכן אפשר לפרש שהכוונה שלא היה במצוי במציאות, אבל לאו דווקא שנגנז בכוונה עד ביאת גואל צדק. ואף לשון הספרי שהתכלת "גנז לצדיקים לעתיד לבא" אינו מוכיח דבר, שהרי בזמן שסידרו את הספרי עדיין היה להם תכלת. ובעניין מה שמצינו בדברי האריז"ל, עיין שו"ת וישב הים להגר"י הלל (סי' כ) שכתב באופן כללי על הכרעות מתוך דברי האריז"ל בזה הלשון: "רק אם אומר להדיא בדרך הוראה שכן צריך לנהוג אז ודאי נכון וטוב לחוש וליזהר לקיים דבריו".

וראה עוד בישועות מלכו (שם) שלא רצה להצטרף למצדדים בלבישת התכלת, אך גם לא למתנגדים, ובתוך דבריו דחה את הראיה מהלשון "נגנז" וכן מדברי האריז"ל באופן אחר ממה שכתבנו, עיי"ש.

שיטת הסוברים שלמרות כל הראיות אין להטיל תכלת מסיבות חיצוניות

ישנם מחכמי ישראל שקיבלו כל הראיות בדבר נכונות המציאות שהמורקס הוא החילזון, אך אינם רוצים להטיל בבגדיהם את התכלת מטעמים חיצוניים. ויש בזה סיבות שונות:

הדיין המפורסם רמ"מ שפרן שליט"א (מבני ברק), כתב בעניין זה:

הראיות שמביאים לזיהוי התכלת המקובל היום כחילזון התכלת שבזמן חז"ל, נראין הדברים נכונים שזוהי תכלת של תורה, והדברים משכנעים

⁷ עיין מנחות מג ע"א: "מר ממשכי אייתי תכלתא בשני רב אחאי", כלומר שבזמן רב אחאי עדיין היה להם תכלת, ועיין תוספות זבחים ק ע"ב שהוא רב אחאי שהיה מרבנן סבוראי. ורק בזמן הראשונים מצינו לראשונה שכתבו שלא היה להם תכלת (עיין שו"ת הרמב"ם סי' קלח, ובתוספות מנחות לח ע"ב וברא"ש מנחות הלכות ציצית סי' ט). [ובישועות מלכו סי' ג משמע שהאמוראים סיעו לגונזו מחמת הסכנה שבתכלת, אחר שנפסק להלכה בזמנם שהלבן והתכלת אינם מעכבין זה את זה, ובזמן רבנן סבוראי עדיין נשאר מהתקופה שקדמה.]

ומדברים בעד עצמם. וטעם רוב גדולי ישראל שאינם משתמשים בזה אינו משום שמפקפקים באמיתת העניין, אלא משום שבמאתיים שנה האחרונות נקבע כהרגשה פנימית שלא משנים דברים גם אם מן הדין היה צריך להנהיגם או לשנותם, וזה כהגנה נגד מהרסים המנסים לשנות ולהתאים וכו', ועד כדי כך נקבע עקרון זה שיש כח בדעת תורה זה לעקור דבר מן התורה כמו מצות תכלת. הכלל, שגם שינוי לטובה רואים חכמי התורה לתחילת פירצה שאחריה מי ישורנו. ודבר זה הוא בבחינת יכולים חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה. ואף שהיו מהגדולים שנהגו בתכלת ראדזין כמו שידוע מהמהרש"ם ועוד, הם לא עשו כן אלא לעצמם בצינעא אך לא הנהיגו כן לציבור.

ומעניין שהמשיך וכתב שבקהילות חדשות יכולים לקבוע מנהגים חדשים, ולכן בציבור הדתי לאומי שהוא "קהילה חדשה" שפיר מחזיקים במצוה זו!

סיבה אחרת להימנעות רבים מהטלת תכלת המורקס שמעתי מהגר"י בעלסקי זצ"ל, והיא כי מאחר שנתקבל התכלת אצל הרבה מבני הציבור הדתי לאומי, מובן הדבר שאין בני תורה מהציבור החרדי רוצים ללבושו בפרהסיא, שהרי אם יעשו כן יהיה נראה בעיני המון העם שהם מצטרפים לציבור אחר מהציבור אליו היו מיוחסים עד אז, ואינם רוצים בזה. אולם מטעם זה היה להם ללבוש בצינעא (וכן עשה הרב בעלסקי בעצמו כידוע). וקשה לקבל דבר כזה, שאלו החרדים לדבר ה' יבטלו מצוטת עשה דאורייתא מסיבה "פוליטית", ואדרבה, מצינו הרבה אנשים מהעולם החרדי המטילים תכלת בבגדיהם, ורובא דרובא של העולם הדתי לאומי (כל שכן בארצות הברית) עדיין אינם מטילין תכלת.⁸

סיבה נוספת להימנעות מהטלת תכלת המורקס, כתב מו"ר הגר"צ שכטר שליט"א בספר גינת אגוז (סי' ב אות ו) והיא מה שאומרים בשם הג"ר יצחק אלחנן זצ"ל שאף שהיה סבור שהתכלת של האדמו"ר מראדזין היה בה ממש, מכל מקום נמנע מלהשתמש בה מטעמים פוליטיים (ונראה שכוונתו שלא רצה

⁸ ושמעתי מקרוב משפחה של הג"ר בעלסקי זצ"ל שבסוף ימיו לא היה מצניע את התכלת וגם הורה למקצת תלמידיו להטיל תכלת בטלית גדול (אף שהוא עצמו הטיל תכלת רק בטלית קטן).

לעשות דבר חדש וזר בזמן שהיו לוחמים עם הרפורמים, שמא לא יקבלו את דבריו כי בזמנם הייתה נראית הנהגה זו כזרה בעיני העם). וכתב על זה מו"ר: "הוא דבר תמוה מאוד, דהלא אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה', ואיך הותר לאדם לעבור אפילו על ספק לאו דבל תגרע מטעמים פוליטיים". ומלבד הסיבות הנ"ל יש שחששו שיש בהנהגה כזו סרך איסור, ראה בתשובות והנהגות (ח"א סי' כו):

‘וחוששני דמי שלובש בקהילה שלנו שלא נהגו להחמיר כן, כשהוא משנה עובר בלא תתגודדו, שאף על פי שאין קפידא שכשהוא צבוע בקלא אילן, מכל מקום כיון שידוע שעושה לשם מצות תכלת, ודלא כמנהג, יש לחוש ללא תתגודדו, ועיין במ"ב קל"א (ס"ק ו) שאם נופלין בימין והוא בשמאל עובר בלא תתגודדו, וכל שכן כאן דנראה לאנשי הקהלה כאן מזור ליחיד לנהוג שלא כדעת הסכמת הפוסקים, אסור לו לעשות כן, ואנשי ראדזין בקהילתם מותר, אבל כאן שלא שמעו מעולם על ציצית בצבע תכלת, לא נניח לאיזה מתחסד ללבוש כן בשעה שאינו אפילו מסורת אבותיו. כלומר הגר"מ שטרנבוך חושש ללאו דלא תתגודדו. אמנם זהו לכאורה רק לשיטתו שאינו ברור שהתכלת שבזמננו הוא האמיתי, אבל אלו שמקבלים הדבר שמצאנו החילזון – פשוט שאין כאן לא תתגודדו, וכן שמעתי ממו"ר הגרצ"ש שליט"א, דאטו מי שיש לו ד' מינים בסוכות, ואחרים אין להם ד' מינים, עובר בלא תתגודדו כשיקיים מצוה דאורייתא במקום שאין אחרים מקיימים אותו?!

סיכום

אף שלא הרחבנו בעניין של זיהוי התכלת בזמננו, ניסינו לברר טעמים שונים שמחמתם נמנעו רבים מחכמי הדור וגדולי ישראל מלהטיל תכלת בבגדיהם. ואף שיש טעמים רבים מאד, ביררנו שאפשר לחלקם לשלוש טענות מרכזיות: אלו שאינם מאמינים שאפשר שיימצא התכלת, אלו שאינם מאמינים שבאמת מצאו התכלת, ואלו שמאמינים שנמצא התכלת האמיתי אך אף על פי כן אין מטילים אותו בבגדיהם מטעמים שונים.